

УДК 378.147+371.13+371.15

НАТАЛІЯ КОНОНЕНКО

м. Одеса

kononenko_nat@mail.ru

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ У ВИШІ

У статті подано результати дослідження з проблеми формування у майбутніх вихователів системності професійно-педагогічних знань. Розкрито педагогічні умови, етапи і методику формування цієї якості знань в процесі підготовки майбутніх вихователів у виші.

Ключові слова: системність професійно-педагогічних знань, майбутні вихователі, модель процесу формування, педагогічні умови, етапи формування, методика формування.

Виховання і навчання дітей дошкільного віку в умовах дошкільних навчальних закладів закладає основи їх соціалізації й становлення як особистості, розвитку здібностей як суб'єктів різноманітної пізнавальної діяльності, укріплення здоров'я і формування навичок здорового способу життя. Окреслені в Базовому компоненті дошкільної освіти, ці завдання вимагають від вихователя володіння великим арсеналом компетентностей, формування яких у навчальному процесі вишу забезпечується багатьма навчальними нормативними і елективними дисциплінами. При цьому тенденція до визначення нових компетентностей, пов'язаних з поширенням комп'ютерних технологій, пошуком і оновленням інформації щодо цілей, форм і методів роботи з дітьми дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі вимагає постійного розширення номенклатури навчальних дисциплін і ускладнення усвідомлення їх місця у загальній моделі професійної діяльності вихователя.

Наукові дослідження, що присвячені проблемі професійної підготовки майбутніх вихователів у виші висвітлюють різні аспекти їх становлення як фахівців (Г. В. Беленька, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Н. Г. Грама, Т. Г. Жаровцева, І. А. Княжева, О. Г. Кучерявий, В. В. Нестеренко, Л. Є. Петухова, Т. М. Степанова та інші). Однак проблема якості професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів і управління процесом їх формування у виші у наукових дослідженнях дотепер фактично не порушувалась.

Мета статті – схарактеризувати сутність поняття «системність професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів» та методику їх формування.

Потреба у розкритті сутті системності знань, умов її формування в процесі професійної підготовки фахівців у виші визначається визнанням системної природи речей і процесів, що оточують людину, і системного характеру її діяльності [3, 4]. Системність знань виступає результатом володіння фахівцем системним мисленням і системним підходом як аналітичним інструментом пізнавальної діяльності; формою адекватного відображення у його свідомості таких властивостей речей і процесів, які зумовлюють цілісність функціонування їх складових елементів (В. Галузинський, М. Жинкін, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, В. Лозова та ін.).

В теорію пізнавальної діяльності ідея і методологія системності прийшли на заміну однобічному і механістичному розумінню природи і світу людини, відображення результатів і наслідків їх взаємодії і співіснування у свідомості людини (Н. Абрамова, Е. Афанасьєв, И. Блауберг, С. Оптнер, В. Садовський, В. Тюхтин, Е. Юдін та ін.). Л. фон Берталанфі, якого вважають засновником системного підходу, стверджував, що системи оточують людину з усіх боків [1]. Це дозволяє характеризувати системність знання як особливу якість результату пізнавальної діяльності, властивості і ознаки якої поступово формуються в процесі пізнання людиною цілісності оточуючого її світу. Системність знань

народжується з пізнання системної природи явищ і процесів і адекватного відображення їх у свідомості, тобто знання набувають системної якості завдяки упорядкуванню різноманітних уявлень про певне явище в цілісний образ-систему. Змістом системності знань виступають поняття, судження, теорії, що описують структуру образу системи; характер і спосіб зв'язку її елементів, завдяки яким вони взаємодіють, впливають і доповнюють один одного, створюючи нову системну властивість [2, 3].

У контексті професійної підготовки у вищій майбутніх вихователів, системність професійно-педагогічних знань виявляє структурованість і підпорядкованість їхніх уявлень про сутність і природу дошкільного дитинства, закони і закономірності, принципи і напрями особистого розвитку дітей раннього і дошкільного віку педагогічними засобами; про форми і методи, варіанти дій в організації взаємодії учасників освітньо-виховного процесу у ДНЗ. Фактично системність професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів забезпечує інтегрування у їх свідомості розрізнених знань з фахових методик і технологій виховання дитини в цілісну модель педагогічного процесу, що створюється і скеровується їх власною діяльністю.

Системність професійно-педагогічних знань визначаємо як характеристику якості знань майбутніх вихователів, що за своїм змістом і способом функціонування найбільш повно відповідає складності і цілісності процесів і явищ, що відбуваються в педагогічній дійсності і відбиває їх системні властивості у свідомості педагогів. Натомість, досягнення цієї якості в процесі підготовки у вищій майбутніх фахівців з дошкільної освіти вимагає дослідження і виявлення педагогічних умов, за наявності яких вона може бути сформованою.

За основу прийнято розуміння поняття «умова», як позначення середовища або обставин, за яких предмет (явище, процес) об'єктивно може існувати і які визначають можливість його виникнення (або формування) і розвитку. Отже педагогічні умови формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів розглядаємо в контексті позначення того середовища, у

якому відбувається оволодіння цими знаннями, тобто у навчальному процесі вишу. Вони належать до особливостей цього середовища і забезпечуються викладачами вишу як його організаторами.

Підставою для визначення педагогічних умов формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх педагогів дошкільної освіти стали закономірності взаємодії викладача і студентів у межах суб'єкт-суб'єктної парадигми. Відзначимо, що на відміну від суб'єкт-об'єктної, ця парадигма виходить із положень про активність людини і індивідуальну вибірковість психічного відображення у її свідомості, поведінці і діяльності зовнішніх впливів. У ній наголошується, що людина як суб'єкт пізнавальної діяльності сама здійснює перетворювальний вплив на інформацію, що надходить до її свідомості ззовні.

У контексті суб'єкт-суб'єктної парадигми психіка людини розглядається в якості відкритої і постійно взаємодіючої з середовищем, звідки поступає інформація. За цих обставин форма подання знань набуває вирішального значення у тому, які характеристики і властивості предмета пізнаються і відображаються у свідомості людини. На цих підставах першою педагогічною умовою, що здатна забезпечити формування у майбутніх вихователів системності професійно-педагогічних знань, було виділено наявність у змісті навчального процесу інформації, що відображає системні властивості педагогічного процесу як предмету професійної діяльності вихователів – його суб'єктів.

При визначенні другої педагогічної умови формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів за основу було прийняте положення про те, що в процесі пізнання людина не тільки підкорюється об'єктивним властивостям предметів, але й сама здійснює на них певний вплив, адже із всього різноманіття і багатства властивостей предметів вона визначає й об'єктивує лише такі, які відповідають її цілям, що є практично цінними для неї.

Різнманіття і багатозначність визначень поняття «знання» обумовлені множиною функцій, які знання забезпечують у житті і

професійній діяльності людини. Виступаючи в освітньому процесі одним з результатів навчання, у житті і професійній діяльності особистості вони відтворюють її погляд на світ і відношення до нього, до предмета власної діяльності і способів його перетворення. Саме знання відтворюють ставлення особистості до довкілля, визначають це ставлення через моральні погляди і переконання і стають підставою для формування її моральних поглядів і переконань, джерелом інтересів і здібностей. Натомість вони виступають фрагментом свідомості людини, що не піддається повністю вербалізації і не може бути відірваними від свого носія.

Отже знання утворюються у результаті цілеспрямованої діяльності суб'єкта, як результат його пізнавальної активності, спрямованої на усвідомлення і оволодіння суттю певного об'єкта. За теорією діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), вступаючи в певні контакти з предметним світом, людина відчуває на собі його вплив і за необхідністю підкорюється його об'єктивним властивостям. При цьому пізнати можливо лише те, що наявне в сутті, природі предмета, що пізнається – знання як суб'єктивний продукт діяльності фіксує і об'єктивує цю сутність.

Слід зауважити, що з теорії систем і системного підходу випливає, що властивостей системи можуть набувати будь-які предмети (Р. Акофф, Л. фон Берталанфі, В. Садовський, Є. Юдін). Забезпечується це здатністю певної множини елементів утворювати цілісність за результатами взаємодоповнюючого і взаємозалежного функціонування, що здійснюється заради досягнення визначеної цілі. Важливо, що системні властивості предметів не піддаються прямому чуттєвому сприйманню, а потребують спеціально організованої і цілеспрямованої пізнавальної діяльності. З урахуванням цих закономірностей перед викладачем вишу постає завдання перетворити інформацію, що необхідна для формування певного знання, в продукт пізнавальної активності студентів, тобто перетворити його із плану формального навчального змісту в процес змістової пошукової розумової діяльності.

З цього випливає друга педагогічна умова формування в майбутніх вихователів системності професійно-педагогічних знань,

а саме: наявність в навчальному процесі спеціальних навчальних завдань, що вимагають від студентів самостійного пошуку й обґрунтування системної – цілісної і органічної взаємодії складових педагогічного процесу з розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку, організація і здійснення якого виступає предметом професійної діяльності педагога дошкільної освіти.

При розробці методики формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів в ході професійної підготовки у виші виходили з того, що пізнання в умовах навчального процесу складається з кількох етапів. Першим з них виступає етап визначення предмета пізнання із низки подібних і окреслення його найбільш важливих ознак і властивостей. В контексті формування системності професійно-педагогічних знань майбутнього вихователя – це визначення в педагогічних поняттях і категоріях процесу організації розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі як предмету його професійної діяльності, що обмежений певними цілями, соціальними стандартами дошкільної освіти і реальними можливостями самих дітей.

На відміну від складання традиційних педагогічних словничків, опрацювання педагогічних категорій і понять за методикою формування системності професійно-педагогічних знань відбувалось як накопичення різних визначень з подальшим порівняльним аналізом предмета визначення, наявних розбіжностей у позначенні його ознак і властивостей. Головна мета самостійної роботи майбутніх вихователів на цьому етапі полягала в усвідомленні майбутніми вихователями: припустимості визначення різних ознак педагогічних явищ; наявності єдиного набору педагогічних понять для позначення конкретних елементів педагогічного процесу; змінюванні уявлення про функції предмета залежно від змісту його визначення у понятті.

Другий етап формування системності професійно-педагогічних знань визначається усвідомленням і осмисленням майбутніми вихователями найбільш значущих зв'язків і відношень явищ, що впливають на процес розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку. За змістом цей етап є

перебігом декларативних знань майбутніх вихователів в процедурні, де за основу приймається пошук відповідей на питання: що відбувається в процесі розвитку і виховання дитини дошкільного віку і чому так відбувається?

Методика опрацювання інформації студентами на цьому етапі визначалась набуттям досвіду образної схематизації і презентації власних уявлень про дії вихователя у визначеній реальними обставинами або формально заданій ситуації з розвитку, навчання або виховання дітей певного віку у ДНЗ. Головна мета роботи студентів на цьому етапі полягала у спонуканні їх до пояснення й обґрунтування, чому вони обрали саме таку схему для ілюстрації своїх дій і наскільки вона повно враховує ресурси професійної діяльності вихователя і його вихованців.

На завершальному етапі формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів визначальним було активне практичне відтворення засвоєних професійно-педагогічних знань у перетворенні педагогічних ситуацій відповідно до бажаних цілей і наявних ресурсів. Саме цей етап став етапом продукування нового для майбутніх вихователів особистого знання щодо організації роботи з дітьми раннього і дошкільного віку відповідно до визначених

цілей і наявних ресурсів професійно-педагогічної діяльності.

Таким чином у свідомості майбутніх вихователів відбувався перебіг професійно-педагогічних знань від первинного і формального оволодіння педагогічними поняттями, їх буквального відтворення для позначення певних педагогічних явищ і процесів до використання цих знань у розв'язанні типових і не типових ситуацій, що супроводжують повсякденну практичну діяльність вихователя у роботі з дітьми раннього і дошкільного віку у дошкільному навчальному закладі.

Теоретичне обґрунтування моделі формування у майбутніх вихователів системності професійно-педагогічних знань і розробка методики її реалізації потребують перевірки їх надійності і ефективності, що визначає завдання подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Блауберг И. В. Системный подход и системный анализ / И. В. Блауберг, Э. М. Мирский, В. Н. Садовский // Системные исследования. — М., 1982. — С. 47—64.
2. Каган М.С. Система и целостность [Электронный ресурс] / М. С. Каган. — Режим доступа: [http // kiev.philosophy.ru /library/](http://kiev.philosophy.ru/library/).
3. Ксенчук Е. В. Системное мышление. Границы ментальных моделей и системное видение мира. — М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2011. — 368 с.
4. Малафійк І. В. Системний підхід в теорії і практиці навчання. — Рівне: РДГУ, 2004. — 437 с.

NATALIYA KONONENKO
Odessa

METHODOLOGY OF FORMING OF THE SYSTEMIC OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL KNOWLEDGE OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN THE TRAINING PROCESS AT THE HIGHER SCHOOL

The article deals with the results of the researching of the problem of forming of the systemic of professional and pedagogical knowledge of future preschool teachers. The pedagogical conditions, stages and methodology of forming of this quality of knowledge of future preschool teachers in the training process at the higher school are grounded here.

Key words: systemic of professional and pedagogical knowledge, future preschool teachers, model of the process of forming, pedagogical conditions, stages of forming, methodology of forming.

НАТАЛИЯ КОНОНЕНКО
г. Одесса

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье представлены результаты исследования проблем формирования у будущих воспитателей системности профессионально-педагогических знаний. Раскрыты педагогические условия, этапы и методика формирования этого качества знаний в процессе подготовки будущих воспитателей в высшей школе.

Ключевые слова: системность профессионально-педагогических знаний, будущие воспитатели, модель процесса формирования, педагогические условия, этапы формирования, методика формирования.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.2016